

АСНОЎНЫЯ АСПЕКТЫ ВОБРАЗУ СВІННІ Ў ІРЛАНДСКІХ СЯРЭДНЯВЕЧНЫХ МІФАЛАГІЧНЫХ ТЭКСТАХ

Свіння, будучы адной з першых жывёл, засвоеных інда-еўрапейцамі (ва ўсіх яе праявах – свіння, парасюк, дзік, вепрук, свініна), з’яўляецца знакавым сімвалам для гэтай культурнай прасторы. «Свіння была сімвалам плоднасці, урадлівасці. Аднак стаўленне да яе ў розных народаў складалася неаднолькавае – адны гадавалі і спажывалі яе, іншыя адмовіліся, што знайшло адлюстраванне ў розных рэлігійных сістэмах з іх харчовымі забаронамі» [5, с. 457]. Прыклады рэалізацыі вобразу свінні ў міфалагічнай традыцыі магчыма адшукаць, пачынаючы з самых старых і класічных міфалагічных сістэм [1*]. Акрамя таго, што свініна – смачная і дарагая страва, яна нясе ў сабе яшчэ і сакральнае значэнне. Свінням адводзілася «... істотная роля ў рытуалах прынясення ў ахвяру, што падцверджваецца археалагічнымі знаходкамі: наяўнасць у пахаваннях рэштак свінні сведчыць пра тое, што менавіта яна лічылася найбольш падыходзячай для таго, хто зыходзіць у іншы свет» [6, с. 274].

Асноўнай задачай дадзенага артыкула з’яўляецца разгляд найбольш паказальных прыкладаў ужытку варыянтаў лексемы свіння [2*] у шэрагу ірландскіх міфалагічных тэкстаў і вызначэнне яе асноўных сэнсавых значэнняў і функцый. У якасці такіх могуць быць згаданыя наступныя.

1. Свіння як своеасаблівы арыбут іншасвету, які, нават будучы з’едзеным, адраджаецца, каб задавальняць патрэбы свайго ўладара. Так, у сазе [3*] «Прыгоды Кормака ў Абяцанай краіне» [4*] (*ірл.* Echtra Chormaic i Tír Tairngiri) [5*] прысутнічае дзік, якога варылі і з’ядалі штовечар, і які, тым не менш, кожную раніцу паўставаў зноўку [6*]. Падобныя прыклады мы можам знайсці і ў іншых тэкстах, напрыклад, у сагах «Захоп Сіда» (*ірл.* De Gabáil in t-Sída) [7*], альбо «Лёс дзяцей Турэна» (*ірл.* Oidheadh Chloinne Tuireann) [8*].

– Іншасвет не заўжды мог пахваліцца менавіта адраджаючыміся свіннямі, але ўсёроўна свініна заставалася адным з самых знакавых яго арыбутаў. Так, у аповесці «Другая бойка Мага Турэда» падчас падарожжа ў краіну фамораў [9*] богу Дагдзе (*ірл.* Dagda) прыйшлося з’есці невымерную колькасць аўсянай кашы, прыгатаванай са звычайнымі свіннямі, каб даказаць сваю моц [10*].

– Тым не менш, паяданне свініны, асабліва тады, калі да гэтага прыклалі руку іншасветныя сілы, можа мець і адмоўны вынік. Так, у сазе «Смерць Муірхертаха, сына Эрк» (*ірл.* Aided Muirchertaig Meic Erca) сіда [11*] Сін (*ірл.* Sínn), выкачвала сілу караля пры дапамозе чароўнага віна і свінні-прывіда, якую яна стварала сваёй магіяй [12*].

– У ірландскіх міфалагічных тэкстах свінні таксама часта паўстаюць не толькі як аб’ект ежы, але і як хтанічныя пачвары, велізарныя па сваіх памерах і здольныя з лёгкасцю забіць чалавека. Так, напрыклад, у аповесці

«Пераслед зачараваных свінняў Аэнгуса з Бруга» (*ірл. Seilg Musa Draoigheachta Aonghuis an Bhrogha*) [13*] ірландскі герой Фін, сын Кумхайла (*ірл. Finn meic Cumhaill*), якога Аэнгус змог падбукторыць да палявання на сваіх свінняў, сустрэўся з сапраўды незвычайнымі свіннямі [14*]. У якасці іншага прыкладу можна прывесці свінняў, з якімі сустрэліся героі сагі «Плаванне Мэл-Дуіна (Майль-Дуйна)» (*ірл. Immram Mail Dúin*) [15*]. Дадзены твор можа пахваліцца цэлым шэрагам высп замагільнага свету, на якіх меліся гэтыя жывёлы, але асаблівую увагу выклікае менавіта выспа з гіганцкімі свіннямі [16*].

– Часам, аблічча свінні можа злівацца з чалавечым, як, напрыклад у іншай сазе пра плаванне ў іншасвет – «Плаванне Снедгуса і Мак Рыягла» (*ірл. Imram Snédgusa agus Meic Ríagla*) [17*]. Яе героі наведваюць цэлы шэраг высп і бачаць розных дзіўных істот; на адной з іх – людзей з галавамі свінняў [18*].

– Свіння часам атаясамлівалася з чароўнымі вылечваючымі сіламі. Так, напрыклад, сярод артэфактаў, патрабуемых Лугам з ужо згаданай аповесці «Лёс дзяцей Турэна», прысутнічала і гаючая свіная скура [19*].

– Асаблівую ролю ў міфалагічных ірландскіх тэкстах грае і матыў падзелу свінні. Так, у аповесці «Гісторыя пра свінню Мака Дато» (*ірл. Scél Mucci Mic Dathó*) [20*] падзел свіной тушы з’яўляўся цэнтрам спаборніцтва паміж прадстаўнікамі усходу і захаду Ірландыі, вынікам якога сталася перамога людзей легендарнага ірландскага правадыра Канхабара (*ірл. Conchobar*). Сорак быкоў было падзяліць адносна нескладана, але свіння была наўмысна адна, каб пабачыць, які з лагераў ёсць больш годным [21*]. Іншым прыкладам падзелу свінні з’яўляецца прыгатаванне свінней і размеркаванне іх частак паміж гасцямі легендарнага ірландскага караля Кормака (*ірл. Cormac*) з аповесці «Гісторыя выпрабаванняў» (*ірл. Scél na Fíor Flatha*) з «Бэльмоцкай кнігі», якое сталася вызначэннем іх роду дзейнасці [22*].

– Досыць распаўсюджанай практыкай выкарыстання ‘свіных’ лексем у ірландскіх міфалагічных тэкстах з’яўляюцца і анамастычныя захады. Найбольш паказальным прыкладам ёсць тэкст «Адпаведнасць імён» (*ірл. Cóir Anmann*), які можна знайсці, напрыклад, у «Бэльмоцкай кнізе». У ім некаторыя імёны знакавых міфалагічных персанажаў тлумачацца праз іх сувязь са свінняй. Сярод такіх прыкладаў найбольш яркімі з’яўляюцца, канешня, Аэнгус [23*] і, нават, сама выспа Ірландыя [24*].

– Зрэшты, часта свіння (перш за ўсё дзік ці вепрук) нярэдка паўстае ў ірландскіх міфалагічных тэкстах як метафара чалавека. Нават самыя знакамітыя героі маглі атрымліваць такую намінацыю, як, напрыклад, Кухулін у сазе «Хвароба Кухуліна» (*ірл. Serglige Con Culainn*) [25*] з «Кнігі Дун Каў». У сазе «Угон быка з Куалнге» (*ірл. Táin Bó Cúailnge*), якую можна сустрэць у «Лейнстэрскай кнізе», сам Кухулін называе сябе вепруком [26*].

Такім чынам, разгледжаныя прыклады, хаць і не вызначаюцца патрэбнай шырынёй ахопу, тым не менш, дазваляюць вытаясаміць наступныя

асноўныя характарыстыкі і функцыі вобразу свінні ў ірландскай міфалагічнай традыцыі:

– свіння можа выступаць як неад’емны атрибут іншасвету, прычым, часам яна можа паўставаць у выглядзе з’ядаемай і адраджаючайся істоты.

– Іншасветная прырода свінні часам можа адмоўна ўплываць на чалавека.

– Свіння можа паўставаць і як хтанічная пачвара, персаніфікацыя сіл прыроды (жывёльнага свету), прычым часам зааморфныя рысы могуць злівацца з антрапаморфнымі.

– Свіння (яе мяса, скура) могуць набываць гаючыя якасці. У сувязі з гэтым, вобраз свінні можа атаясамлівацца з неўміручасцю, бессмяротнасцю.

– Асаблівае значэнне набывае падзел свінной тушы, як сымбалічнае дзеянне, за якім стаіць прызнанне асаблівых якасцей герояў альбо іх сацыяльных функцый.

– У некаторых тэкстах свіныя лексемы паўстаюць у якасці элементаў анамастыкі.

– Часам варыянты вобразу свінні выкарыстоўваюцца ў якасці метафар герояў.

Літаратура

1. Болезнь Кухулина // Исландские саги. Ирландский эпос / под ред. С. Шлапоберской. М., 1973. С. 633–651.
2. Зарицкая Т. Мифология. Энциклопедический справочник / под ред. И. Бойкачовой. Минск, 2002.
3. Плавание Майль-Дуйна // Исландские саги. Ирландский эпос / под ред. С. Шлапоберской. М., 1973. С. 693–717.
4. Приключения Кормака в Обетованной стране // Исландские саги. Ирландский эпос / под ред. С. Шлапоберской. М., 1973. С. 688–693.
5. Санько С. і [інш.]. Беларуская міфалогія: Энцыклапед. Слоўн. / пад рэд. В. Аўтушка. Мінск, 2004.
6. Синельченко В. и [др.]. В мире мифов и легенд / под ред. В. Синельченко. СПб., 1995.
7. Смерть Муирхертаха, сына Эрк // Исландские саги. Ирландский эпос / под ред. С. Шлапоберской. М., 1973. С. 678–688.
8. Смирнов А. Древнеирландский эпос // Исландские саги. Ирландский эпос / под ред. С. Шлапоберской. М., 1973. С. 547–564.
9. Táin Bó Cúalnge (The Cattle Raid of Cúalnge) // CELT – Corpus of Electronic Texts [Электронны рэсурсы]. Рэжым доступу: <http://www.ucc.ie/celt/published/T301035/index.html>. Дата доступу: 28.02.2007.
10. The Chase of the Enchanted Pigs of Aenghus an Bhrogha // Transactions of the Ossianic society for the Year 1858: Laoithe Fiannuigheachta or Fenian Poems. 1861. № 6 / edit. by J. O’Daly. Dublin. P. 132–153.
11. The Fate of the Children of Turenn // Celtic Literature Collective – Welsh Texts [Электронны рэсурсы]. Рэжым доступу: <http://www.maryjones.us/ctexts/turenn.html>. Дата доступу: 28.02.2007.

12. The Fitness of Names // Celtic Literature Collective – Welsh Texts [Электронны рэсурс]. Рэжым доступу: <http://www.maryjones.us/ctexts/turenn.html>. Дата доступу: 28.02.2007.
13. The Second Battle of Moytura // CELT – Corpus of Electronic Texts [Электронны рэсурс]. Рэжым доступу: <http://www.ucc.ie/celt/published/T300011.html>. Дата доступу: 28.02.2007.
14. The Story of Mac Dathó's Pig // Vassar College – Academic Resources [Электронны рэсурс]. Рэжым доступу: <http://adminstaff.vassar.edu/sttaylor/MacDatho/>. Дата доступу: 28.02.2007.
15. The Taking of the Síd-Mound // Geocities – Ulster Cycle Texts [Электронны рэсурс]. Рэжым доступу: <http://www.geocities.com/paris/arc/6084/sid.htm>. Дата доступу: 28.02.2007.
16. The Voyage of Snédgus and Mac Riagla // University of Wales – Celtic Christianity e-Library [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <http://www.lamp.ac.uk/celtic/snedgus.htm>. – Дата доступу: 28.02.2007.

Каментарыі

- *1. Так, можна прыгадаць вядзьмарку Кірку, якая пераўтварыла спадарожнікаў Адысея, якія завіталі на яе выспу, ў свінней; Краміёнскую свінню і Эрыманскага дзіка – жудасных пачварын, забойства якіх было аднім з подзвігаў Тэсея і Геракла адпаведна; вепрука, які стаўся прычынай смерці шматлікіх герояў (Аціс, Адоніс) з грэчаскай міфалогіі. У кітайскай міфалогіі Лэй-Гун – ‘бог-грамавік’ і наладжвальнік сусветнага патоку часта ўяўляўся як свінападобная істота. Свіння была адной са свяшчэнных жывёл Сета – бога смерці з егіпецкай міфалогіі. Вішну з індыйскай міфалогіі спускаецца ў іншасвет, пад зямлю менавіта ў выглядзе дзіка. У славянскіх міфалагічных сістэмах нячыстая сіла часта прымала выгляд свінні, на свіннях вядзьмаркі зляталіся на шабаш і г.д.
- *2. Свіння (дзік, вепрук, парасюк): *ірл.* m(h)uc, m(h)uic, meic, e(a)lg.
- *3. Тэрмін сага выкарыстоўваецца намі пад уплывам крыніцы перакладу дадзенага ды іншых падобных тэкстаў. Як слушна адзначае А. Смірноў, выкарыстанне дадзенага тэрміну выклікана тым, што скандынаўская сага з’яўляецца найбольш блізім па сэнсу жанрам да падобных ірландскіх твораў, якія «самі ірландцы называюць ‘аповесцямі’ (scéla)» [8, с. 549]. Далей, мы будзем карыстацца абодвума тэрмінамі.
- *4. Адна з намінацый ірландскага іншасвету, разам з такімі назвамі, як Цір-На-Мбеа (*ірл.* Tír na m(n)Beo – ‘Краіна [вечнага] жыцця’), Маг Мэль (*ірл.* Mag Mell – ‘Раўніна раскошы’) і інш.
- *5. Варыянты гэтай аповесці магчыма адшукаць у некалькіх манускрыптах, напрыклад, у «Бэльмоцкай кнізе» (*ірл.* Leabhar Bhaile an Mhóta, канец XIV ст.) альбо ў «Жоўтай кнізе Лекана» (*ірл.* Leabhar Buidhe Lecain, прыкл. 2-я палова XV ст.).
- *6. «Бервяна гэтага хапае, каб зварыць на ім дзіка і, акрамя гэтага, яшчэ абагрэць цэлы каралеўскі палац. Дзік жа зноўку ажывае наступнай раніцай, і бервяно зноўку робіцца цэлым» [4, с. 691].

*7. Дадзеная аповесць сустракаецца ў манускрыпце «Лейнстерская кніга» (ірл. Leabar na Nûachongbála, 2-я п. XII ст.). У ёй пры апісанні сіда Аэнгуса (ірл. Ó(A)eng[h]us) – ірландскага бога маладосці і аднога з багоў ірландскага іншасвету – фігуруюць два парасюкі, «... адзін з якіх жывы, а другі – ужо засмажаны» [15].

*8. Дадзеная аповесць сустракаецца ў цэлым шэрагу ірландскіх манускрыптаў, у тым ліку і ў складзе «Гласарыя Кормака» (ірл. Sanas Cormaic – можа быць знойдзены ў «Жоўтай кнізе Лекана» альбо ў «Вялікай кнізе Лекана» (альбо «Леканскай кнізе» – ірл. Leabhar Mór Leacain, кан. XIV-XV ст.). У дадзеным тэксце прысутнічае наступны эпізод: у якасці аднога са складнікаў віры за забойства свайго бацькі, бог Луг патрабуе сем парасючкоў, якія «... нягледзячы на тое, што іх заколваюць штовечар, паўстаюць жывымі кожны наступны дзень» [11].

*9. Фаморы – «у ірландскай міфалогіі, дэманічныя істоты, змагары супраць плямён багіні Дану [(ірл. Tuatha Dé Danann) – плямёны багоў, якія прыбылі ў Ірландыю і перамаглі аўтахтонаў-фамораў]» [2, С. 239]. Пасля паразы фаморы зышлі ў іншасвет – за мора ці нават пад ваду, на што ўказваюць іх хтанічныя рысы і сам сэнс іх намінацыі ‘марскія пачварыны’ альбо ‘ніжнія (падводныя) дэмань’.

*10. «Тады Дагда ўзяў свой чарпак, які быў настолькі вялікім, што мужчына і жанчына маглі разам ляжаць па сярэдзіне яго. І з катла ён лёгка вылаўліваў цэлыя паловы салёных свіных туш і чвэрці свінога тлушчу» [13].

*11. Сіды (сідхі) – першасна месцы жыхарства, якія былі дадзеныя тым ірландскім багам, якія пажадалі застацца на выспе, а не адплыць з яе пасля таго, як багі прайгралі героям. Пазней гэтае слова пачало ўжывацца і для азначэння саміх іх насельнікаў, таму сіды – гэта таксама і «... чароўныя, істоты, што жывуць пад зямлёй, ва ўзгорках, у пячорах...» [2, с. 232].

*12. «Яна таксама стварыла з папараці чароўную свінню-прывіда і аддала віно і свінню ваярам, якія падзялілі атрыманае паміж сабой і, як ім падалося, наеліся. ... Калі ён [кароль] падняўся раніцай, ен адчуў сябе знясіленым. І таксама адчулі сябе ўсе тыя, хто спрабаваў віно і прывіднае чароўнае мяса, што Сін дала для банкету» [7, с. 682].

*13. Дадзены сюжэт належыць да т.з. групы паэтычных твораў Айсіна (Асіян, ірл. Oisín) – легендарнага ірландскага барда-друіда. Паэмы, традыцыйна прылічаемыя да гэтай групы, належаць да супольнай ірланда-шатландскай традыцыі (хаця ўсе іх карані маюць выключна ірландскае паходжанне); час іх афармлення вар’іруецца ад XI да XVIII ст., хаця некаторыя з іх элементаў узыходзяць аж да III ст. Першым зборам твораў Айсіна з’яўляецца манускрыпт «Кніга настаяцеля Лісмора» (гэльск. шатл. Leabhar Deathan Lios Mòir), створаны вікарыем манастыра Лісмор Джэймсам МакГрэгарам (шатл. Seumas MacGriogair, XV ст.) паміж 1512 і 1526.

*14. У тэксце істоты апісваюцца наступным чынам: «... кожная свіння была ростам з алень; // І адна з іх вылучалася асабліва разюшаным выглядам, // Яна была больш чорнай, чым вугаль у кавальні. // Вышэй за узнятую мачту карабля, // Уся яе морда і вушы былі пакрытыя шчацінай» [10, Р. 141].

Зрэшты, жахлівая моц гэтых пачвар прывяла да таго, што «Акрамя ваяроў і сабакаў, // Загінула дзесяць соцен правадыроў» [10, Р. 145].

*15. Дадзеная аповесць сустракаецца ў манускрыпце «Кніга Дун Каў» (*ірл.* Leabhar na hUidre, пач. XII ст.).

*16. «... яны пабачылі іншую вялізную выспу, на якой быў статак прэўкрасных свінняў велізарных памераў. Яны забілі маленькага парасючка і не змаглі нават зацягнуць яго да сябе на судна, каб зварыць яго. Тады яны ўсе сабраліся вакол яго, пасмажылі на месцы і па кавалках перанеслі на карабель» [3, с. 701].

*17. Дадзеная аповесць сустракаецца ў манускрыптах «Жоўтая кніга Лекана» і «Фермойская кніга».

*18. «І пасля гэтага яны плылі, пакуль не дасягнулі зямлі, дзе жылі людзі з галавамі свінняў; і яны ... былі арганізаваныя ў вялікія гурты, якія жалі зерне ў сярэдзіне лета» [16].

*19. У тэксце кажацца, што яна «... вылечвае усе раненні і хваробы свету; і, у незалежнасці ад таго, наколькі вялікай ёсць небяспека, у якой апынуўся чалавек, калі жыццё яго яшчэ не перарвалася, яна зможа вылечыць яго» [11]. Дарэчы, згаданыя вышэй адраджаючыся парасючкі таксама вызначаліся вылечваючай сілай.

*20. Дадзеную аповесць можна знайсці ў «Лейнстерскай кнізе» (*ірл.* Leabar na Níachongbála 2-я п. XII ст.).

*21. Так, тэкст кажа ў дачыненні да гэтага наступнае: «Якім яшчэ чынам можна падзяліць, калі навокал сабралася столькі герояў Ірландыі, як не згодна іх храбрым учынкам і трафеям» [14].

*22. Так, у аповесці кажацца наступнае: Кормак вырашыў усталяваць чароўны кацёл пяці піроў «... і пакласці ў яго свінняў і быкоў, і прапець над ім заклінанне гаспадароў, і паэтаў, і чараўнікоў». Пасля прыгатавання ежы кожны мог падыйсці і выцягнуць сабе порцыю, у залежнасці ад якой (часткі тушы) вызначалася яго прафесія.

*23. Яго прозвішча Ollmúsaíd расшыфроўваецца як oll-músa (*ірл.* вялікая свіння) і тлумачыцца гэта наступным чынам: «... таму што велізарныя былі вепрукі караля» [12].

*24. Старажытным імём Ірландыі ў дадзеным тэксце называецца Эльга (E(a)lga), і яно паходзіла ад старажытна гэльскага e(a)lg, што значыць свіння. У тэксце гэта тлумачыцца наступным чынам: «Імя гэтае было дадзенае Ірландыі, таму што калі Ітх, сын Брэагана, пабачыў Ірландыю з Іспаніі, з вяршыні вежы Брэагана, яе абрысы нагадвалі свінню» [12].

*25. Так, у тэксце героя вітаюць наступным чынам: «Прывітанне табе, вепрук пераможны! Валадар раўніны Муртэмне!» [1, с. 646].

*26. «Прыйшоў я, дзікі вепрук статкаў, перад ваярамі, перад войскамі, перад сотнямі, каб нізвергнуць цябе пад воды гэтага возера» [9].

